

I n t e r v j u u

- - - - -

Marilyn May Vihman

Marilyn Vihman, Yorki ülikooli lingvistika-professor, sündinud Californias 1939. aastal, kaitsnud doktorikraadi California ülikoolis Berkeleys 1971. aastal ning juhtinud 1996–2006 Walesi Bangori ülikooli arengupsühholoogia õppetooli. Tema teadusliku huvi keskmes on peamiselt fonoloogia omandamine ning

laste varane kakskeelsus, ta on uurinud ka inglise, prantsuse, itaalia, jaapani, soome ja eesti keele vormimoodustuse omandamist. Marilyn Vihman oli Eestis Tallinna ülikooli külalisena selle aasta aprillis ning esines rakenduslingvistika kevadkonverentsil plenaarettekandega.

• **Olete sündinud ja elanud Ameerikas, teie vanemad olid rahvuselt prantslased, kuid räägite soravalt eesti keelt. Mis oli see ajend, mis pani teid eesti keelt õppima?**

Õppisin 23aastaselt ülikoolis tundma üht võluvast eesti meest. Tookord, 1962. aastal oli mul Eestist vaid ähmane ettekujutus, ma ei mäletanud isegi täpselt, kus see riik asub. Minu tulevane abikaasa Eero Vihman polnud aga 20 aastat Eestis käinud, ta oli lahkunud Eestist 16aastaselt ja igatsus kodumaa järele oli suur. Olime mõlemad lingvistid, temal oli huvitav mulle eesti keele grammatikat seletada ja minul oli väga suur motivatsioon seda õppida.

• **Kuidas see eesti keele õppimine seal Californias siis käis?**

Õppisin täielikult rääkides, mingit õpikut mul polnud – millalgi hiljem sain kasutada Silveti sõnaraamatut. Meie õppimine toimus näiteks rannas, kus lugesime Eeroga koos „Leegitsevat südant”. Mina lugesin lause ette, tema parandas mu hääldust ja aitas mul tõlkida. Lugesime

seda niimoodi 1–2 aastat. Sisust ei saanud ma suurt aru, aga meile mõlemale meeldis see protsess. Kaks aastat hiljem käisin esimest korda Eestis, kus keel arenes muidugi palju kiiremini.

Kohe meie suhete alguses pidime Eeroga kolm kuud lahus olema. Selle aja jooksul kirjutas ta mulle vaid neli kirja. Igas kirjas õpetas ta ikka ka mõned uued eestikeelsed sõnad. Aga neljas kiri oli täiesti eesti keeles. Selline sihikindel ja kange eesti mees oli! Mäletan veel, et seal oli selline imelik sõna, milles oli ainult kaks o-d ja neli täppi. Ta oli unustanud mulle seda tutvustada.

• **Paljudele tundub eesti keele õppimine just 14 käände tõttu hirmutav. Kui kerge või raske teile kui lingvistile eesti keele õppimine tundus?**

Eesti keele hääldus minu jaoks raske ei olnud ega ka see paljusid kohutav käänete hulk. Ero tegi kohe selgeks, et oluline on õppida ära kolm esimest vormi – nimetav, omastav, osastav – ja siis tuleb lihtsalt käändelõppe juurde kleepida. Mitmus on natuke raskem, selles eksin vahel veel praegugi. Mäletan, kuidas Ero kunagi seletas mulle postpositioone, kasutades näiteks *juurde, juures, juurest* (mul on praegugi veel kusagil salvrätik, kuhu ta need kirjutas). Keele struktuur paistis mulle väga selge ja seetõttu ka küllaltki huvitav ja kerge.

• **Kas eesti keeles on üldse midagi rasket?**

Eesti keeles on täis- ja osasihitis. Juttu kuulates ei ole need sõnumi mõistmisel probleemiks, aga ise rääkides on raske õiget valida. Ero lemmiknäide selle selgitamiseks oli järgmine: *naine sünnitas last, kui ämmaemand sisse tuli* või *naine sünnitas lapse*. Kohe on selge, kas tegevus käib või on juba lõppenud. Iga kord ei ole see aga nii ühene.

• **Mille poolest on aga eesti keel keeleteadlaste jaoks huvitav?**

Eesti keel on kuulus peamiselt oma kolme välte poolest. Täpselt samasugust süsteemi teistes keeltes pole.

• **Millal käisite esimest korda Eestis?**

Esimest korda tulin Eestisse 1965. aastal, juhuslikult suure laulupeo ajal. Tulin Soomest laevaga. See oli üks esimesi laevu, mis Eestisse käima hakkas. Kui piirivalvele oma passi ulatasin, läksid selle mehe silmad suureks-suureks – siin ei oldud ameeriklasi nähtud.

Hirm oli tookord aga ikka veel väga suur, nii et tulin Eestisse igaks juhuks oma neiupõlve nime all, et mehe Eestis elaval perekonnal pahandusi ei tekiks.

- **Kakskeelses peres õpivad lapsed enamasti ära ema keele, mitte isa keele. Teie peres räägivad aga mõlemad lapsed eesti keelt ja on selle omandanud Ameerikas! Kuidas on see võimalik?**

Kuna eesti keele staatus oli sel hetkel raske, siis oli meie suur ühine soov, et lapsed õpiksid selle keele ära. Me arutasime Eeroga kõiki beebiga seonduvaid asju omavahel. Selle tulemusena oli meie esimene laps Virve kuni kaheaastaseks saamiseni ainult eestikeelne laps.

Kui ta kaheaastaselt lasteaeda läks, ei rääkinud ta terve esimene kuu seal midagi, siis hakkas koju tulema selliste päheõpitud fraasidega, nagu *everybody, lunchtime!* (tema häälduses *palipali, lantstaim*). Aktsendiga rääkis ta inglise keelt viienda eluaastani. Poeg Raivo õppis inglise keelt varem, sest oli varakult ingliskeelse hoidja juures, ja ka selle pärast, et õel käisid ingliskeelsed sõbrad külas. Poja eesti keel on praegu meie omast kehvem, kuna ta ei ela enam eesti keele kõnelejatega koos, kuid omavahel räägime siiski ikka põhiliselt eesti keeles. Ka Virve ja Raivo kirjutavad teineteisele eesti keeles, kuhu pikivad aga ingliskeelseid sõnu.

Mäletan, et väiksena koos mängides läksid nad vahel üle inglise keelele. Kui aga isaga mööda läksime ja neile midagi eesti keeles ütlesime – näiteks „aeg on hakata magama minema” – siis edasi mängisid nad mõnda aega jälle eesti keeles. Enam vähem sama juhtus meiega enne laste sündi, kui me Eestist tulime: mõneks ajaks läksime täielikult eesti keele peale üle, kuigi üldiselt rääkisime me inglise keeles, kuni sündis esimene laps.

- **Milliste keeltega olete veel kokku puutunud?**

Lapsena õppisin ma prantsuse keelt, kuna käisime vanematega Prantsusmaal. Ülikoolis õppisin vene keelt. Pärast seda õppisin soome keelt, kui veetsin aasta doktorandina Soomes, ja siis juba keeleteadlasena olen õppinud natuke ungari ja kõmri keelt ning isegi jaapani keelt, kuna uurisin jaapani laste keele arengut.

- **Väga huvitav, miks üks ameeriklane hakkab õppima vene keelt?**

See oli kõige raskem keel neist, mida ülikoolis välja pakuti, ja selle pärast minu jaoks kõige huvitavam. Kuna mu vanemad olid prantslased, siis prantsuse keel oli selge, hispaania keel tundus liiga lihtne. Mu isa oli Mehhikos sündinud ja laulis mulle lapsepõlves hispaaniakeelseid laule. Saksa keel ei huvitanud. Nii jäigi vene keel, mille olen aga pärast eesti keele õppimist peaaegu unustanud. Venekeelse raamatu lugemisega saan ehk veel hakkama, sõnaraamatu abil.

- **Kuidas jõudsite aga lastekeele uurimise juurde?**

Olin huvitatud, kuidas keel kõlab, kui laps seda rääkima hakkab, kas see võiks olla ainuke näide n-ö primitiivsest keelest (kuna eri keeled on kõik struktuuri poolest võrdselt keerulised, nagu meile esimestel lingvistikaloengutel räägiti). Kuna tahtsin nii väga käia ühe maineka ja huvitava lastekeeleteadlase Dan Slobini loengutes, hakkasin lindistama pooleteiseaastast Linda Valterit, kelle mõlemad vanemad olid eestlased. Kui mu enda lapsed sündisid, jälgisin nende keele arengut suure huviga.

- **Mis teemal oli teie esimene lastekeelealane uurimistöö?**

Minu esimene töö Stanfordin ülikoolis oli seotud kognitiivsete printsiipidega ehk sellega, kuidas keel ja mõtlemine teineteist mõjutavad. Sattusin ühte projekti, kus me uurisime lalisemist ja seda, kuidas lalin läheb üle esimesteks sõnadeks. Uurisime, mis fonoloogiliselt tuleb keelde enne sõnu, kuidas laps leiutab sõnu.

- **Ja mis uurimusest selgus?**

Leidsime, et iga laps laliseb isemoodi – kuigi häälikute hulk, mida lapsed oskavad varakult kasutada, on sõltumata ümbritsevast keelest piiratud – ja et esimesed sõnad on häälaluselt sarnased silpidega, mida laps on ise lalisemisel kasutanud. Selgus, et esimesed sõnad tulenevad sagedastest sõnadest (nt *byebye*, *aitäh*), mis on vormilt sarnased lapse lalisemisest tuttavate silpidega. Igal lapsel on esimesed 5–10 sõna väga lihtsad, näiteks *baba* (ehk *byebye*) või *aidä* (ehk *aitäh*).

- **Mida peate aga seni oma keeleteadlase töös suurimaks saavutuseks?**

Olen palju aastaid töötanud selle nimel, et uurida üht ideed, mis tekkis mul 1980. aastate keskel. Oli juba selge, et lapsed n-ö valivad esimesi sõnu osalt selle järgi, et vorm on kerge ja kättesaadav. Minu põhimõte on selles, et laps ei saa teada, mida ta ei tea; järelikult, esimeste sõnade valik peaks põhinema sellel, et lapse tähelepanu köidavad sõnad, mille vormid on talle juba tuttavad – s.o juba teada. Kui lapsel on silpidest väike repertuaar ja ta kuuleb, et ümberringi on mingid sarnased silbid (nt *ada*) kasutatud huvitavas ja sageli korduvas olukorras – näiteks kui võetakse mantel, minnakse koos välja – jääb tal see vormi ja tähenduse seos meelde. Kuna vorm vastab silbile, mis on tal juba repertuaaris, hakkab ta tegema seda häält, kui olukord kordub ja ongi esimene

äratuntav sõna olemas. Selle idee õigsust olen ma alles hiljuti koos kolleegidega jõudnud katsete abil tõestada.

Lisaks sellele pean oluliseks kirjeldada, kuidas fonoloogia areneb, ehk kuidas lapsel tekib keelesüsteem. Kui laps on hakanud ütleva mõningaid sõnu, siis tekib tema peas fonoloogiline mall, mis käib mitme sõna kohta. Toon näiteks oma lapselapse esimesed sõnad, mille hulgas olid *aitäh*, *pai*, ja siis veidi hiljem *pall*, *kõll* – lapse häälduses sisaldasid kõik need sõnad kombinatsiooni vokaal + *i*. Pärast hakkas laps üldistama seda malli raskematele sõnadele: ta ütles „kai” *kallikalli* asemel, „kõi” *kinni* asemel. Sellega saab laps üle minna esimestest suhteliselt kergetest ja õigesti hääldatud sõnadest raskemate sõnade juurde – kasutades samu struktuure. Aegamööda kaovad need mallid ja laps õpib sõnu ja nende õigeid hääldusi.

- **Mis teil hetkel käsil on?**

Enamik lapsi räägib 1–6 kuud ühesõnaliste lausungitega. Alles siis, kui ta teab 50–70 sõna, paneb ta oma jutus mitu sõna kokku. Uurime praegu selle perioodi lõppu. Jälgime aasta aega kuut last. Prantsuse ja araabia keele omandamist uurivad kaks teadlast mujal, minu uurimisgrupp uurib inglise keelt. Samas, uurime katsetega ka seda, kuidas need lapse väljamõeldud mallid mõjutavad keele kuulmist ja õppimist. See uurimus on seotud kaheaastaste lastega. Lindistame nende laste kõnet ja uurime, milliseid sõnamustreid nad kasutavad. Toome lapsed laborisse ja paneme nad mängima nende jaoks tundmatute asjadega. Palume neil tõsta asju ümber. Vaatame, et kui hääldame tuttavaid sõnu valesti, kas lapse enda või näiteks teise lapse süsteemi järgi, kas laps reageerib enda süsteemi puhul kiiremini või mitte.

Küsitles
Victoria Parmas